

Дем'яненко О. Є.,

Миколаївський національний університет ім. В.О.Сухомлинського, м. Миколаїв

## АКУЛЬТУРАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПІДГОТОВКА ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ ПРОСТОРИ

У статті висвітлено співвідношення понять «мультикультуралізм» та «стратегії акультурації» в реаліях сучасних міжкультурних взаємодій; проаналізовано чинники, що впливають на вибір акультураційної стратегії.

**Ключові слова:** акультураційні стратегії, мультикультуралізм, міжкультурна взаємодія, акультурація, асиміляція, інтеграція.

В статтє представлено соотношение понятий «мультикультуралізм» и «стратегии акультурации» в реаліях современного межкультурного взаимодействия; проанализированы факторы, влияющие на выбор стратегии акультурации.

**Ключевые слова:** акультурационные стратегии, мультикультуралізм, межкультурное взаимодействие, акультурация, ассимиляция, интеграция.

The article presents the relationship between the concepts «multiculturalism» and «acculturation strategies» in the realities of contemporary cross-cultural interaction, analyzes the factors affecting the choice of acculturation strategy.

**Keywords:** acculturation strategies, multiculturalism, intercultural communication, acculturation, assimilation, integration.

**Постановка проблеми.** Реалії сучасних міжкультурних взаємодій демонструють важливість реалізації стратегії мультикультуралізму, яка є своєрідною відповіддю на стійку тенденцію подолання моноетнічності й монокультурності в межах однієї держави. Домінуючим принципом мультикультуралізму є визнання рівності між культурами, які складають єдине суспільство. Мультикультуралізм як теорія і практика міжкультурної комунікації не відрізняється однозначністю трактувань. Стратегія мультикультуралізму розрахована на досягнення толерантного ставлення між етнічними групами в державах з поліетнічним складом. Проте, позитивна спрямованість мультикультуралізму в реальності обертається часто не конструктивним діалогом культур, а відчуженням та сепарацією, або навіть втратою загальнонаціональної ідентичності.

**Метою статті** є розгляд стратегій акультурації та феномену мультикультуралізму у процесі міжкультурної взаємодії представників різних національних культур.

**Виклад основного матеріалу.** Деякі науковці співвідносять, а часто навіть ототожнюють мультикультуралізм із стратегіями акультурації. Зупинимось детальніше на концепції міжкультурної взаємодії, яку запропонував канадський учений Дж. Беррі в межах кроскультурної психології. На думку дослідника, акультураційні стратегії складаються з двох компонентів, а саме: соціокультурних установок та реальної моделі поведінки індивіда в конкретних умовах, що рідко збігаються. Це пояснюється засвоєнням формалізованих моделей поведінки, які часто розходяться з мотивацією особистості в прийнятті певного поведінкового рішення та соціальними обмеженнями поведінки. Типологія Дж. Беррі базується на двох критеріях орієнтації людей: на власну групу (збереження своєї культурної спадщини та ідентичності), або на інші групи (контакт із загальною спільнотою та участь у житті спільноти поряд із представниками інших етногруп) [6].

Згідно з теорією Дж. Беррі, акультурацію зумовлюють два фактора, які впливають на вибір чотирьох основних стратегій. Цими факторами є збереження культури (визначається необхідність підтримки культурної ідентичності) та участь у контактах (меншини включаються в іншонаціональну культуру або залишаються серед «своїх»). Залежно від варіантів відповідей на ці два основні запитання, Дж. Беррі визначив чотири стратегії акультурації: асиміляція, сепарація, маргіналізація та інтеграція [5].

Стратегії акультурації також можуть варіюватися залежно від того, з позиції якої групи (домінантної чи недомінантної) вони інтерпретуються. З точки зору недомінантної етногрупи, збереження власної культурної ідентичності та прагнення контактувати з іншими культурами визначають стратегію *асиміляції*. Коли індивіди прагнуть зберегти власну культурну ідентичність і уникають контакту з представниками інших культур, йдеться про *сепарацію*. Наявність інтересу до збереження власної культурної ідентичності та налагодження співпраці з членами інших етногруп свідчить про акультураційну стратегію *інтеграції*. І, нарешті, *маргіналізація* означає слабку (чи повністю відсутню) зацікавленість у збереженні культурної ідентичності та взаємодії з іншими культурами, причинами чого часто може бути виключення чи дискримінація.

Надання переваги будь-якій акультураційній стратегії залежить від декількох чинників. По-перше, існує загальна перевага для використання однієї конкретної стратегії, хоча можуть бути і зміни відповідно до місця її використання. У більш приватних сферах (наприклад, дім, сім'я, етнічні спільноти) може бути запитана культурна підтримка, більш ніж в громадській сфері (наприклад, на робочому місці, або в політиці); в приватному секторі може бути менше міжгрупових контактів, ніж у громадському. Крім того, національний контекст може впливати на стратегії акультурації, наприклад, в явно полікультурному суспільстві люди можуть надавати перевагу політиці інтеграції, або, в суспільствах-асиміляціях акультурація може бути простішою, прийнявши стратегію асиміляції. Тобто люди можуть бути обмежені у виборі стратегії, навіть, незважаючи на особисті уподобання.

По-друге, у процесі становлення особистості досліджують різні стратегії, поступово зупинившись на тій, що більше задовольняє і є більш корисною. Проте, не існує конкретних умов або віку, коли використову-

вати яку стратегію. По-третє, акультураційна стратегія, якій надають перевагу особистість або група, може або не може бути дозволена домінуючою групою. Наприклад, у явно асимілятивних суспільствах ухвалення стратегії інтеграції може бути обмежено в зв'язку з національною ідеологією, яка сприяє єдиній культурі та ідентичності національної держави.

Слід розрізнити поняття «аккультурація» та «асиміляція», за якої відбувається повна втрата одним народом своєї мови та культури під час контакту з іншим, більш домінантним народом. Так, акультурація може бути першим кроком на шляху до повної асиміляції. Найбільш відомим процесом є етнічна асиміляція. Під етнічною асиміляцією розуміється «процес розчинення самостійного етносу, його частин /уламків/та/чи окремих його представників у середині іншого, як правило, більшого етносу або етнонації». Асиміляція, і це слід підкреслити, є, по-перше, досить повільним і тривалим процесом, який може відбуватись протягом життя декількох поколінь. По-друге, вона є однобічним процесом, який має завершуватись повною або майже повною втратою етнічною меншиною своїх споконвічних етнічних особливостей (мови, культури, традицій, способу життя, тощо) і прийняттям особливостей іншого домінуючого етносу. Тому часто синонімом терміну «асиміляція» вважається термін «деетнізація» [1].

Вагомий внесок у розвиток теорії асиміляції зробив відомий американський антрополог Л. Вірт [8], а подальший розвиток ця теорія отримала у праці іншого видатного американського дослідника М. Гордона «Assimilation in American life». У цій роботі він, зокрема, розділив етнічну асиміляцію на культурну асиміляцію, або акультурацію, та структурну асиміляцію. Першу, тобто акультурацію, учений визначив як процес змін в етнокультурних цінностях, звичаях і традиціях етнічної меншини. А другу, тобто структурну асиміляцію, як процес змін у взаємовідносинах членів етнічної меншини з навколишнім середовищем, зокрема послаблення спілкування із членами своєї групи і посилення спілкування із членами інших етнічних груп. При цьому, структурна асиміляція, на думку М. Гордона, відіграє провідну роль в остаточному завершенні процесу етнічної асиміляції [7].

Асиміляційні процеси все частіше розглядаються у зіставленні із етнодиференціюючими процесами. Такий підхід дає можливість поглянути на них як хоча і на протилежні, але взаємозалежні та взаємообумовлені процеси. Слід враховувати, що поряд з акультурацією, окремим типом етнічної асиміляції є мовна асиміляція, під якою мається на увазі процес втрати рідної мови і перехід на мову іншої етнічної групи.

Стратегія інтеграції вимагає від етнічних груп поступової адаптації до основних цінностей домінантного суспільства, більшість має адаптувати соціальні інститути (освіту, культуру, судову справу тощо) для кращої відповідності потребам багатонаціонального суспільства. Ця інтеграційна стратегія найбільш придатна для реалізації тільки в такому суспільстві, в якому рівень упереджень є відносно низьким, існують позитивні відносини між різними культурними групами, досить широким є діапазон культурних цінностей суспільства.

У цьому процесі провідна роль належить культурі у найширшому розумінні цього слова. Культурну інтеграцію слід розглядати з трьох позицій: як процес практичної й інформаційної взаємодії між закладами культури, культурологічними центрами, творчими людьми й споживачами культури; як процес досягнення більшої узгодженості між різноманітними культурними традиціями, включно з національними, між культурною спадщиною суспільства і новими досягненнями культури; як процес утвердження єдиної системи цінностей із життєздатним, дружнім обміном культурними, релігійними традиціями на внутрішньо- та міждержавному рівнях.

Акультураційна стратегія інтеграції тісно пов'язана з мультикультуралізмом, оскільки саме вона передбачає тісну взаємодію представників різних національних культур за умов підтримки культурної ідентичності. Проте існує думка, що мультикультуралізм означає насамперед підтримку багатьох культур у суспільстві без їх особливої взаємодії чи співпраці.

На практиці мультикультуралізм не є безумовним визнанням культурних відмінностей, це свого роду компромісна угода між державою, що представляє культуру більшості, і меншинами. Тільки при дотриманні останніми певних умов, в першу чергу це визнання національно-державного устрою країни, можливо сама угода. При цьому треба враховувати, що будь-який мігрант, вимушений або добровільний, знаходиться в стані кризи ідентичності або «культурного шоку», який позбавляє людину стійких несвідомих сценаріїв соціальної поведінки і реагування. Чим більше культурна дистанція, тим сильніше і глибше шок [3].

Цікавою в цьому контексті видається точка зору П. Адлера, який зазначав, що варто говорити про новий тип мультикультурної особистості, яка з'являється в мультикультурній реальності, – це тип особистості, яка не вкорінена в певну культуру, а здатна змінювати свою ідентичність та властивості так, щоб існувати та функціонувати між культурами [4].

Американський культуролог Ч. Кукатас, один з критиків мультикультуралізму, розглядає цей феномен в аспекті посилення міграційних процесів, а міграцію визначає як ключовий фактор полікультурності. Сплеск міграційної активності провокує титульні культури до осмислення національних патернів і власної ідентичності. У коло актуальних аспектів входять питання про те, які сфери життя людини можуть контролюватися державою, а які повинні залишитися прерогативою особистості і групи. Ч. Кукатас виділяє п'ять варіантів реакції державної політики на проблему зіткнення культурних парадигм: ізоляція, асиміляція, м'який мультикультуралізм, жорсткий мультикультуралізм та апартеїд.

Так, Ч. Кукатас дійшов висновку про те, що ідея мультикультуралізму в тій мірі, в якій вона відображає філософську позицію, а не просто конкретний політичний курс, і в тій мірі, в якій вона говорить про необхідність визнання, а не пригнічення культурного різноманіття, знаменує собою відхід від різних точок зору на користь концепції відкритого суспільства [2].

**Висновки.** У сучасному мультикультурному суспільстві акультурація вважається найбільш доцільним видом міжкультурного контакту, тому що, з одного боку, наслідком адаптації до нового культурного середови-

ща є збереження власної етнічної культури групи за рахунок сприйняття елементів іншої культури; з іншого боку, існує рівнозначна для обох груп основа, на якій відбувається їх інтеграція в єдине суспільство. Отже, сьогодні, коли відбувається процес глобалізації і широкомасштабна міграція населення, зіставне вивчення етно-національних культур набуває особливої актуальності.

#### **Література:**

1. Вступ до етнополітології: наук.-навч. посібник. / О. В. Картунов. – К., 1999. – 300 с.
2. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма [Электронный ресурс] / Ч. Кукатас. // Диалог. ua: незалежний інформаційно-аналітичний ресурс. – Режим доступу : [http://dialogs.org.ua/ua/issue\\_full.php?m\\_id=10227](http://dialogs.org.ua/ua/issue_full.php?m_id=10227).
3. Рыжова С. В. Социальные аспекты межкультурного восприятия. / С.В. Рыжова // Социология межэтнической толерантности / Отв. ред. Л. М. Дробижева. – М. : ИС РАН, 2003. – С. 161.
4. Adler P. Beyond cultural identity : reflections on cultural and multicultural man / P. Adler // Cultural learning : Concepts, application and research / ed. R. W. Bristian. – Honolulu, 1997. – P. 24-41.
5. Berry J. W. Acculturative Stress / J. W. Berry // Psychology and Culture / [ed. by W.J. Lonner & R.S. Malpass]. – Allyn & Bacon., 1994.
6. Berry J. W. Cross-cultural psychology / J. W. Berry, Y. H. Poortinga, M. H. Segall, P. R. Dasen. – Cambridge University Press, 2002. – 588 p.
7. Gordon M. Assimilation in American Life / M. Gordon. – N.Y., 1964. – 276 p.
8. Wirth L. Social Interaction: The Problem of the Individual and the Group. / L. Wirth. // In: AJS. – Vol. 44. – May, 1939. – p. 965-979.